

УДК 336.77:330.567.2

Скиба Вадим Сергійович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID ID 0009-0009-4936-6891

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У статті аналізується сучасний стан банківського кредитування фізичних осіб в Україні, зосереджуючи увагу на проблемах, які виникають у процесі отримання кредитів, та можливостях їх подолання. Розглядаються основні чинники, що впливають на обсяги кредитування, а також роль банків у формуванні кредитної політики. Аналізуються останні тенденції та прогнози розвитку банківського кредитування, а також пропонуються рекомендації для вдосконалення системи кредитування фізичних осіб.

Ключові слова. Банківське кредитування, фізичні особи, кредитна політика, ризики, фінансова стабільність, Україна.

Постановка проблеми. Банківське кредитування фізичних осіб є важливим компонентом фінансової системи України. У контексті економічної нестабільності, зміни процентних ставок, а також політичних і соціальних факторів виникає потреба в ретельному аналізі стану кредитування. Питання, які потребують вирішення, включають недостатню доступність кредитів, високі процентні ставки, складності в процесі отримання кредитів, а також ризики, пов'язані з неповерненням кредитів. Вивчення цих проблем є актуальним, оскільки кредитування безпосередньо впливає на рівень життя населення та розвиток економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан банківського кредитування в Україні став об'єктом досліджень багатьох вчених та аналітиків. Зокрема, роботи М. П. Григоренка (2022) розглядають фактори, що впливають на доступність кредитів для фізичних осіб, а також проблеми, пов'язані з кредитними ризиками [1]. А. В. Шевченко (2023) аналізує вплив економічної політики держави на банківське кредитування, підкреслюючи роль регуляторних органів у формуванні кредитних умов [7]. Дослідження О. І. Лисенка (2021) фокусується на впливі інфляції на процентні ставки та кредитний портфель банків, вказуючи на необхідність оптимізації кредитної політики [3].

Мета статті. Метою статті є аналіз стану банківського кредитування фізичних осіб в Україні, виявлення основних проблем у цій сфері та пропозиція рекомендацій для покращення умов кредитування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитування населення є важливим чинником, що сприяє покращенню добробуту громадян, а також стимулює процеси товарообігу та прибутковості підприємств, що в свою чергу збільшує податкові надходження до бюджету країни. Проте, економічна криза в Україні значно вплинула на динаміку банківського кредитування. Частина банків зупинили свої кредитні програми, мотивуючи це низькою платоспроможністю клієнтів. Інші ж банки продовжують активно надавати кредити фізичним особам, зокрема на споживчі потреби.

Банківське кредитування фізичних осіб в Україні пройшло тривалий і складний шлях еволюції. Вперше його послуги з'явилися в XIX столітті через кооперативні заклади дрібного кредиту, зокрема в рамках позиково-ощадних товариств, які обслуговували селян, включаючи тих, хто не міг розплатитися з лихварями. При прийнятті рішень щодо надання кредитів враховувалися різноманітні фактори, такі як працездатність позичальника, його соціальний статус, а також наявність застави, яка могла включати землю, домашню худобу, придбаний інвентар та надлишки сільськогосподарської продукції [5].

На початку XX століття в Україні були створені умови для розвитку кооперативної організації, що надавала кредити невеликими сумами через кредитні товариства. Ці товариства не вимагали паїв і могли видавати як короткострокові, так і довгострокові кредити, призначені для:

- сільськогосподарських цілей (купівля землі, її оренда, обробка та удобрення, купівля сільськогосподарських знарядь і худоби);
- кустарно-ремісницької діяльності (купівля знарядь виробництва);
- загального призначення (найм робочої сили, придбання господарських будівель);
- не виробничих витрат (купівля товарів для продажу, сплата боргів, особисті витрати, придбання житлових будівель).

Розмір кредиту визначався заможністю домогосподарства, зокрема наявністю основного капіталу, такого як земля, будівлі, худоба, та інвентар. Однією з форм кредитування фізичних осіб виступає іпотечний кредит, який виник ще в рабовласницькому суспільстві як різновид лихварського капіталу, розвивався за феодалізму та досяг розквіту за капіталізму. Іпотечний кредит надає підприємцям можливість збільшувати розмір виробничого капіталу, а землевласникам – купувати додаткові земельні ділянки, машини, обладнання та інші засоби виробництва [7].

Основними ознаками іпотечного кредиту є довгостроковість (понад п'ять років), продовження експлуатації заставленого майна боржником, право заставоутримувача на проведення документальних перевірок, а також можливість повторної застави для отримання додаткового кредиту за наявності незакладеного майна. Довгострокові іпотечні кредити видаються банками, які спеціалізуються на кредитуванні під заставу нерухомості, а також земельними банками.

На початку 90-х років діяльність українських банківських установ була зосереджена переважно на роботі з юридичними особами. Проте з розвитком ринкових відносин частка операцій із фізичними особами стала зростати. У світовій практиці банківські операції з фізичними особами становлять близько третини загального обсягу всіх фінансово-кредитних операцій. Серед банківських установ існує чимало спеціалізованих, які працюють виключно з фізичними особами.

Кредитування фізичних осіб має специфічні риси, пов'язані з особливостями сфери особистого споживання:

1. Кредитування кінцевого споживання або придбання активів, що генерують рух вартості (наприклад, акції, облігації).
2. Задоволення особистих, індивідуальних потреб фізичних осіб.
3. Прискорення отримання певних благ (товарно-матеріальних цінностей, послуг), які можуть бути придбані лише у майбутньому після накопичення коштів.
4. Соціальний характер, що сприяє вирішенню суспільних проблем, пов'язаних із підвищенням життєвого рівня осіб із низьким та середнім доходом [5].

Кредитування фізичних осіб має важливу соціально-економічну роль, оскільки з одного боку підвищує платоспроможний попит і життєвий рівень, а з іншого – сприяє швидкій реалізації товарних запасів і послуг, створюючи нові робочі місця. У зв'язку з цим, споживче

кредитування підлягає регулюванню державами через центральні банки, зокрема в питаннях надання кредитів на пільгових умовах.

У процесі погашення кредитів фізичними особами у них зменшується платоспроможний попит, що слід враховувати при формуванні обсягу та структури товарообігу, платних послуг та динаміки доходів. Тобто, обсяги кредитування тісно пов'язані з формуванням купівельної спроможності фізичних осіб.

Недостатня увага банків до роботи з фізичними особами обумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами, включаючи воєнний стан, економічну нестабільність та законодавчу неврегульованість. Проте після завершення воєнного стану потенціал для роботи банків із фізичними особами в Україні залишається значним.

Кредити фізичних осіб видаються в національній та іноземній валютах на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг, з можливістю повернення в розстрочку. Суб'єктами кредитних відносин є позичальники (фізичні особи) та кредитори (банки, ломбарди, кредитні спілки). Посередником у банківському кредитуванні може виступати торгівельна організація.

Об'єктом кредитування є витрати, пов'язані із задоволенням поточного попиту фізичних осіб, а також витрати капітального характеру на будівництво та придбання нерухомого майна. Об'єктами державного регулювання кредитів фізичних осіб є: доступність кредитів, процентні ставки, строки та дотримання принципів соціальної справедливості [2].

Класифікація кредитів для фізичних осіб побудована за такими ознаками:

- за цільовим характером;
- за суб'єктами кредитних відносин (банківські та небанківські);
- за способом організації надання позичкових коштів (організовані та неорганізовані);
- за формами видачі (товарні та грошові);
- за ступенем покриття кредитом вартості товарів та послуг (повне та часткове);
- за способом погашення кредиту (розстрочка або разовий платіж);
- за строками надання (коротко-, середньо- та довгострокові) [1].

Класифікація кредитів фізичним особам представлена на рис.1

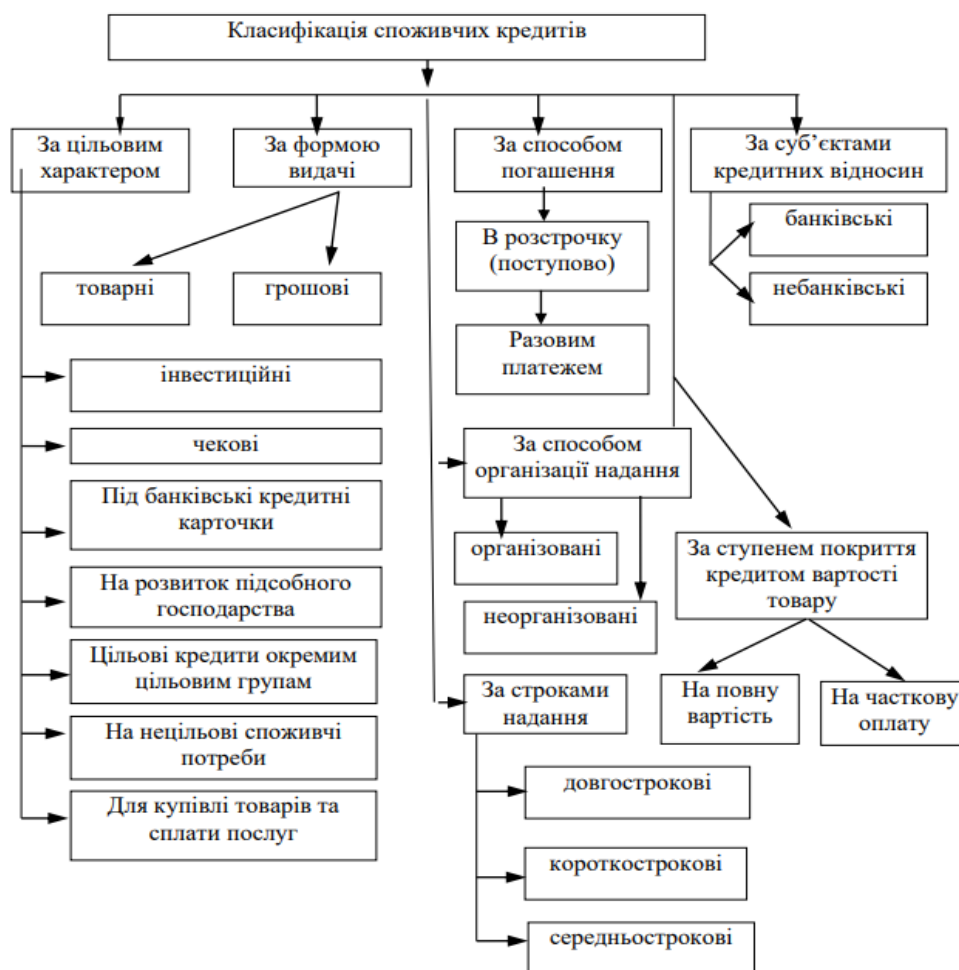

Рис. 1. Класифікація кредитів фізичним особам

Залежно від цільового призначення кредити фізичним особам поділяються на інвестиційні, кредити на купівлю товарів та сплату послуг, розвиток підсобного господарства, цільове обслуговування соціальних груп, нецільові споживчі потреби та овердрафти за кредитними картками. Кредити інвестиційного характеру охоплюють кооперативне житлове будівництво, придбання індивідуальних житлових та садових будиночків, реконструкцію та капітальний ремонт.

Об'єктами кредитування фізичних осіб для придбання споживчих товарів або сплати послуг є різні форми кредитів, які відповідають на конкретні потреби споживачів.

Класифікація споживчих кредитів може бути зведена до кількох ключових ознак:

1) За цільовим характером:

- інвестиційні кредити – для фінансування проектів чи покупки активів, які підвищують прибутковість;
- кредити на розвиток підсобного господарства – на купівлю сільськогосподарської техніки, добрив, посадкового матеріалу;
- цільові кредити – для окремих груп (наприклад, молодим спеціалістам, сім'ям з дітьми);
- нецільові споживчі кредити – для задоволення загальних потреб без прив'язки до конкретних витрат.

2) За суб'єктами кредитних відносин:

- банківські – видаються банками;

- небанківські – можуть включати ломбарди, кредитні спілки, каси взаємодопомоги.
- 3) За формою видачі:
 - чекові кредити – надаються у формі чеків;
 - товарні кредити – безпосередньо на купівлю товарів;
 - грошові кредити – надаються у грошовій формі.
- 4) За способом погашення:
 - в розстрочку – поступове погашення;
 - разовий платіж – погашення в один момент;
- 5) За способом організації надання:
 - організовані – через посередників (торгівельні підприємства);
 - неорганізовані – напряму між банком і позичальником.
- 6) За ступенем покриття кредитом вартості товару:
 - на повну вартість – кредит покриває всю вартість товару;
 - на часткову оплату – часткове фінансування з боку позичальника.
- 7) За строками надання:
 - короткострокові – на термін до одного року;
 - середньострокові – від одного до трьох років;
 - довгострокові – більше трьох років.

У разі надання нецільових кредитів фізичним особам, до них відносяться невідкладні потреби, такі як лікування, непередбачувані витрати, подорожі тощо. Кредити під банківські картки забезпечують можливість автоматичного надання кредиту при вичерпанні залишку на рахунку, що зручно для позичальників [2].

Таким чином, кредитування фізичних осіб має гнучку структуру, що відповідає різним потребам споживачів, та включає широкий спектр інструментів, що дозволяє їм реалізувати свої фінансові цілі.

Ефективність кредитної діяльності банків безпосередньо залежить від фінансової активності населення та бізнесу. Проте, кредитування залишається високоризиковою операцією, оскільки завжди є загроза несвоєчасного повернення позики або затримки у сплаті відсотків. Це призводить до ризику недоотримання прибутку в запланованих обсягах.

Аналіз діяльності банків на ринку кредитування дозволяє визначити кілька ключових проблем:

1. Недостатня диверсифікація кредитних вкладень.
2. Високий рівень ризику, пов'язаний із кредитною політикою.
3. Недостатня увага до оцінки платоспроможності позичальників на етапі надання кредитів.
4. Низька забезпеченість частини виданих кредитів.
5. Відсутність систематичного контролю за цільовим використанням кредитних коштів та аналізу майбутніх доходів позичальника.

На основі виявлених проблем можна запропонувати наступні напрямки вдосконалення кредитного процесу:

- Введення нових банківських продуктів для фізичних осіб, орієнтованих на потреби найбільш вразливих верств населення.
- Пропозиція диференційованих процентних ставок залежно від фінансових показників клієнта та умов ринкової ситуації.
- Розширення переліку фінансових коефіцієнтів, які використовуються для оцінки кредитоспроможності клієнта, що дозволить знизити ризики.
- Запровадження індивідуального підходу до повернення проблемних кредитів.
- Скорочення бюрократичних процедур при оформленні кредитів [5].

Таблиця 1. Основні проблеми та шляхи вдосконалення кредитного процесу

Проблема	Шлях вдосконалення
Недостатня диверсифікація кредитів	Запровадження нових кредитних продуктів для різних категорій позичальників
Високий ризик кредитної політики	Запровадження диференційованих ставок та індивідуальних умов кредитування
Недостатня оцінка платоспроможності	Розширення використання фінансових коефіцієнтів та поглиблений аналіз доходів позичальника
Низька забезпеченість кредитів	Підвищення вимог до забезпечення кредитів та зменшення ризиків

Дослідження процесу управління кредитуванням фізичних осіб показує, що одним з важливих напрямків є покращення якості кредитного портфеля. Особливо актуальним є питання управління проблемними кредитами, які залишилися у спадок від попередніх власників банків. Це дозволить знизити ризики, а вивільнені кошти можуть бути спрямовані на нове, більш прибуткове кредитування.

Дослідженням встановлено, що за даними Національного банку України (НБУ), обсяги кредитування фізичних осіб у 2023 році зросли на 10% в порівнянні з попереднім роком. Це свідчить про поступове відновлення фінансового сектора після економічних криз. Однак, незважаючи на позитивні зміни, доступність кредитів залишається на низькому рівні, зокрема через високі процентні ставки, що становлять приблизно 20% річних в середньому [4].

Основними проблемами банківського кредитування в Україні є:

1. **Високі процентні ставки:** Українські процентні ставки на кредити залишаються серед найвищих у Європі. Це зумовлено інфляційними процесами та високими ризиками, пов'язаними з неповерненням кредитів.

2. **Складність отримання кредиту:** Багато фізичних осіб стикаються з труднощами при отриманні кредитів через жорсткі вимоги банків, зокрема щодо кредитної історії та підтвердження доходів.

3. **Недостатнє фінансування:** Частина населення, особливо ті, хто має низькі доходи, не має доступу до кредитування, що обмежує їх можливості для покращення матеріального становища.

Крім того, на процес кредитування в Україні впливають такі фактори:

- **Економічні умови:** Зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) та зниження інфляції можуть сприяти зменшенню процентних ставок і покращенню умов кредитування.
- **Кредитна політика банків:** Внутрішні політики фінансових установ, які визначають ризики та процентні ставки, значно впливають на доступність кредитів для фізичних осіб.
- **Регуляторне середовище:** Дії НБУ, включаючи монетарну політику та регуляції, мають прямий вплив на загальний стан кредитування.

Перспективи розвитку кредитування

Для покращення ситуації в сфері кредитування важливо зосередитися на наступних аспектах:

1. **Оптимізація кредитних умов:** Зниження процентних ставок та спрощення процедур отримання кредитів можуть підвищити їх доступність для населення.
2. **Підвищення фінансової грамотності:** Освіта населення у питаннях кредитування та фінансового планування допоможе зменшити ризики неповернення кредитів.
3. **Створення спеціалізованих програм кредитування:** Програми, що підтримують соціально незахищені верстви населення, можуть значно покращити доступ до кредитів [6].

Таблиця 2. Аналіз проблем, факторів та перспектив розвитку кредитування

Проблеми кредитування	Впливові фактори	Перспективи розвитку
Високі процентні ставки	Економічні умови	Оптимізація кредитних умов
Складність отримання кредиту	Кредитна політика банків	Підвищення фінансової грамотності
Недостатнє фінансування	Регуляторне середовище	Спеціалізовані програми кредитування

На основі проведеного аналізу, можна стверджувати, що сприятливі зміни у сфері кредитування фізичних осіб можливі за умови комплексного підходу до вирішення існуючих проблем та реалізації запропонованих рекомендацій.

Висновки. Банківське кредитування фізичних осіб в Україні є важливим елементом фінансової системи, але стикається з низкою проблем, які потребують термінового вирішення. Високі процентні ставки, складності в отриманні кредиту та недостатня доступність для певних категорій населення створюють бар'єри для розвитку кредитного ринку. Незважаючи на серйозні проблеми, розвиток кредитування фізичних осіб в Україні має значний потенціал за умов реалізації реформ у фінансовому секторі та зміцнення економічної стабільності країни. З метою покращення ситуації необхідно розробити рекомендації щодо оптимізації кредитних умов, підвищення фінансової грамотності населення та створення спеціалізованих програм кредитування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григоренко, М. П. (2022). Фактори, що впливають на доступність кредитів для фізичних осіб. *Економіка України*, 11(2), 123-138.
2. Давидов, В. І. (2024). Банківське кредитування суб'єктів підприємництва. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/1e3b346b-40d9-42f0-921e-e79a7bd845a5>
3. Лисенко, О. І. (2021). Інфляція та її вплив на кредитний портфель банків. *Фінансові дослідження*, 8(3), 78-92.
4. Національний банк України. (2023). Звіт про фінансову стабільність. Київ.
5. Підгурська, В. П. (2021). Банківське кредитування бізнесу: сучасний стан та проблеми сьогодення.
6. ТКАЧЕНКО, С., ОГЛОБЛІНА, В., & ПОПОВА, А. (2024). ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ. *REVIEW OF TRANSPORT ECONOMICS AND MANAGEMENT*, (10 (26) _2023), 187-196. URL: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/300587>
7. Шевченко, А. В. (2023). Вплив економічної політики на банківське кредитування. *Фінансовий журнал*, 7(1), 45-58.

REFERENCES

1. Hryhorenko, M. P. (2022). Faktory, shcho vplyvaiut na dostupnist kredytiv dlia fizychnykh osib. *Ekonomika Ukrainy*, 11(2), 123-138.

2. Davydov, V. I. (2024). Bankivske kredytuvannia subiektiv pidpriemnytstva. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/1e3b346b-40d9-42f0-921e-e79a7bd845a5>
3. Lysenko, O. I. (2021). Inflitsiia ta yii vplyv na kredytnyi portfel bankiv. Finansovi doslidzhennia, 8(3), 78-92.
4. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2023). Zvit pro finansovu stabilnist. Kyiv.
5. Pidhurska, V. P. (2021). Bankivske kredytuvannia biznesu: suchasnyi stan ta problemy sohodennia.
6. TKACHENKO, Ye., OHLOBLINA, V., & POPOVA, A. (2024). TEORETYChNI ASPEKTY DIIALNOSTI FINANSOVYKh POSEREDNYKIV V UKRAINI. REVIEW OF TRANSPORT ECONOMICS AND MANAGEMENT, (10 (26) _2023), 187-196. URL: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/300587>
7. Shevchenko, A. V. (2023). Vplyv ekonomichnoi polityky na bankivske kredytuvannia. Finansovyi zhurnal, 7(1), 45-58.

Vadim Serhiyovych Skyba
(Postgraduate student of PVNZ "European University")

TITLE OF THE ARTICLE

Annotation. The article analyzes the current state of bank lending to individuals in Ukraine, focusing on the problems that arise in the process of obtaining loans and the possibilities of overcoming them. The main factors affecting the volume of lending, as well as the role of banks in the formation of credit policy, are considered. The latest trends and forecasts for the development of bank lending are analyzed, as well as recommendations for improving the system of lending to individuals are offered.

Key words. Bank lending, individuals, credit policy, risks, financial stability, Ukraine.